

KENNISWERKPLAATS Tienplus

Toegankelijke opvoedsteun voor migrantenouders met tieners
in Amsterdam

Uitvoeringsplan 2009-2011

Publieksbewerking van de aanvraag zoals ingediend bij ZonMw zomer 2009
door het Verwey-Jonker Instituut

december 2009

Inhoud

Inleiding

1. Kader

- 1.1 Kloof tussen ‘vraag en aanbod’
- 1.2 Dichten van de kloof: aangrijpingspunten
- 1.3 Probleem- en doelstelling Kenniswerkplaats Tienplus

2 Inbedding: kennis en context

- 2.1 Bestaande kennis en lacunes
- 2.2 Behoeften van ouders en jeugdigen in de stadsdelen
- 2.3 Lokale praktijken van opvoedingsondersteuning Tienplus

3 Plan van aanpak

- 3.1 Overzicht
- 3.2 Vijf deelprojecten
- 3.3 Overige activiteiten

Geraadpleegde literatuur

Inleiding

Amsterdam telt vele voorzieningen voor ouders en jeugdigen. Deze zijn niet altijd even laagdrempelig of aansprekend voor iedereen, ongeacht etnische afkomst. Veel migrantenouders ervaren een afstand tot voorzieningen of kennen ze onvoldoende. Daardoor stapelen problemen zich soms op tot het moment dat ouders of jongeren er zelf moeilijk meer uitkomen. Dit terwijl gezinnen versterkt kunnen worden als er een pedagogisch vangnet is, waar ouders terecht kunnen en zich thuisvoelen bij kleine of grotere vragen over opvoeding. Om ouders beter te ondersteunen is de Kenniswerkplaats Tienplus opgericht. De stad Amsterdam, drie stadsdelen (Noord, Slotervaart en Zuidoost) en een aantal kennisinstituten (Verwey-Jonker Instituut, INHolland, VU, GGD-AMC), werken daarin samen met de praktijk, migrantenorganisaties, adviesraden en ouders en jongeren aan een structurele verbetering van opvoedingsondersteuning voor alle Amsterdamse ouders. Door het uitvoeren van onderzoek dichtbij de praktijk, door kennis ondersteunde (door)ontwikkeling van goede praktijken en door kennisdeling. De nadruk ligt op ondersteuning aan ouders met kinderen van 10-14 jaar. Juist in deze leeftijdsperiode hebben migrantenouders veel vragen, onder andere door de overstap die kinderen maken van primair naar voortgezet onderwijs. Dit terwijl er juist weinig ondersteuning is voor ouders met kinderen in deze leeftijdsgroep. De kenniswerkplaats is 1 december 2009 formeel van start gegaan. Het afgelopen jaar was een voorbereidingsjaar waarin verkennend onderzoek is gedaan en plannen zijn ontworpen voor de komende twee jaren, in nauwe samenspraak tussen de stad, de stadsdelen en de onderzoekers. Ook in Rotterdam en Brabant zijn per december 2009 werkplaatsen van start gegaan.

Partners

Formele partners in de kenniswerkplaats zijn de stad (Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling) en drie stadsdelen (Noord, Slotervaart en Zuidoost), het Stedelijk Overleg Diversiteit, de Adviesraad Diversiteit en Integratie, het Verwey-Jonker Instituut (penvoerder), Hogeschool INHolland, de Vrije Universiteit en de Academische Werkplaats Publieke Gezondheid van GGD AMC. In de komende periode zullen ook praktijkpartijen, migrantenorganisaties, ouders en jongeren en meer opleidingen als partners worden betrokken. De hoofdfinancier voor de kenniswerkplaats is de landelijke organisatie voor zorgonderzoek ZonMw. Aanvullende financiering komt onder andere van de stad Amsterdam.

Deelprojecten

In de komende twee jaar staan vijf grote deelprojecten en een aantal kleinere deelprojecten op stapel. Praktisch bruikbare onderzoekskennis en verbetering van praktijken is daarbij een rode draad. We zullen onderzoeken hoe nieuwe initiatieven om ouders beter te ondersteunen werken en waarom ze werken. In de stad wordt bijvoorbeeld de komende periode door DMO, Ouder-en-KindCentra en scholen geëxperimenteerd met opvoedingsondersteuning op school: dichtbij ouders en met aandacht voor hun inbreng. Deze ontwikkeling volgen we van dichtbij. Met jongeren zullen we binnen dit project ook zoeken naar manieren om hun leefwereld meer op het netvlies van professionals te krijgen en om hun perspectief meer te verwerken in opvoedingsondersteuning. In Slotervaart werkt het stadsdeel met migrantendeskundigen en onderzoekers samen aan nieuwe vormen van opvoedingsondersteuning die rekening houdt met specifieke behoeften, bijvoorbeeld omtrent religie of omgang met

stigmatisering. Een derde deelproject betreft het diversiteitsgevoeliger maken van Triple P. We onderzoeken op welke manier het praktijkprogramma Triple P beter kan aansluiten bij de diverse populatie ouders die Amsterdam rijk is. In een vierde deelproject staat een betere aansluiting van formele aanbieders van opvoedingsondersteuning bij informele netwerken en zelforganisaties centraal. We zoeken naar goede voorbeelden van samenwerking en passen die toe in de praktijk, om ze vervolgens te volgen met onderzoek. Het laatste grote deelproject ten slotte is gericht op professionalisering: van toekomstige professionals, door kennis die ontwikkeld wordt te brengen bij studenten, maar ook door (kennis van) studenten naar de praktijk te brengen en tot slot door professionals te laten meedoen in onderzoek. Naast de grote deelprojecten lopen er nog enkele parallelle kleinere trajecten. Zo vroeg stadsdeelvoorzitter Marcouch de Kenniswerkplaats mee te denken over een pedagogisch plan dat de stad(sdelen) kan ondersteunen bij hun regierol in het preventieve jeugdbeleid.

In de volgende hoofdstukken doen we de achtergronden van de kenniswerkplaats en de deelprojecten nader uit de doeken. De tekst die u hier aantreft is een publieksbewerking van het uitvoeringsplan zoals dat is ingediend bij de financier ZonMw in de zomer van 2009.

Zie www.kenniswerkplaatstienplus.nl voor nadere informatie over de Kenniswerkplaats.

1. Kader

1.1 Kloof tussen vraag en aanbod

De ontoegankelijkheid van voorzieningen voor migranten en hun nazaten vormt een hardnekkig probleem. Jeugdigen en gezinnen van niet-westerse herkomst zijn ondervertegenwoordigd in de lichtere vormen van opvoed- en ontwikkelingsondersteuning, terwijl zij oververtegenwoordigd zijn in de zwaardere vormen van hulpverlening.

De kwestie van ontoegankelijkheid kwam in het midden van de jaren tachtig -met de erkenning dat immigratie als een permanent verschijnsel moest worden beschouwd - het eerst op de agenda van het integratiebeleid. Er werd begonnen met de afbouw van de categoriale voorzieningen voor allochtonen, hoewel het duidelijk was dat de nieuwe ingezetenen nog nauwelijks hun weg vonden naar algemene instellingen.

In de sociale sector voltrok zich intussen een ontwikkeling die het verkleinen van de afstand tussen 'vraag en aanbod' bepaald niet vergemakkelijkte. Het aanbieden van 'bemoeizorg' aan kwetsbare individuen en groepen werd minder vanzelfsprekend; het aanbod werd verzakelijkt en de nadruk kwam te liggen op de eigen verantwoordelijkheid van (potentiële) cliënten voor het verwerven van de diensten van de instellingen. Dit is te zien in het kader van het burgerschapsdiscours dat sinds de jaren negentig van de vorige eeuw een centrale plaats heeft gekregen in het denken over de relatie tussen individu en staat en tussen burgers onderling.

De bovenlaag van de bevolking is voldoende toegerust voor het nemen van de drempel naar de voorzieningen, en heeft zich de denkwijzen van de laatsten meer eigen gemaakt. Met de laag opgeleide (nieuwe) Nederlanders ligt dit anders. Met name leden van de eerste generatie migranten staan als 'onbereikbaar' te boek. Juist zij kampen echter vaak met problemen op uiteenlopende terreinen als werk, gezondheid en opvoeding. Zij komen bovendien uit landen waar van een wijdvertakt systeem aan gespecialiseerde voorzieningen, zoals dat Nederland kenmerkt, geen sprake is. Het informele netwerk vormde er van oudsher de belangrijkste bron van sociale steun. Familieleden, vrienden en burens voorzien ook na de migratie meer in deze functie dan bij autochtonen, maar de allesomvattende rol die het netwerk traditioneel vervulde is toch verloren gegaan (b.v. Pels & Distelbrink 2000).

Het Verwey-Jonker Instituut (Rijkschroeff, Duyvendak & Pels 2003) laat in een evaluatie van het integratiebeleid zien, dat de toegankelijkheidskwestie sinds het midden van de jaren tachtig niet aan actualiteit heeft ingeboet. Recent is deze weer expliciet geagendeerd in het actieprogramma *Diversiteit in het jeugdbeleid* van de ministers voor Jeugd en Gezin en Wonen, Werken en Integratie.

In de (preventieve) jeugdzorg verbreken allochtone cliënten nogal eens voortijdig het contact omdat te weinig rekening wordt gehouden met hun 'klinische realiteit'. De opvattingen en handelingswijzen die zij voorstaan spelen nauwelijks een rol bij de diagnose van problemen en bij het vaststellen van de aanpak ervan (Adriani 1993; Van Daal 2003). Nog meer bezwaren leven ten aanzien van de jeugdhulpverlening, de GGZ en de kinderbescherming. Ouders menen nogal eens dat buiten hen om wordt gewerkt en dat kinderen worden aangemoedigd een oplossing buitenshuis te zoeken (Pels & Distelbrink 2000). Onderzoek onder allochtone ouders van kinderen die met de justitiële keten in

aanraking gekomen zijn, duidt er eveneens op dat de (pedagogische) afstemming nog steeds veel te wensen over laat (Nijsten et al. 2002).

De kunst om een balans te vinden tussen het eigen deskundige kapitaal en de vragen en behoeften van cliënten vergt al het nodige van de professionals als het gaat om autochtonen. In het werken met allochtone cliënten lijkt dit proces op nog meer weerstanden te stuiten. Daarbij komt nog een meer algemeen probleem. Niet alleen bij ouders maar ook bij professionals die met jongeren te maken hebben, zoals docenten en jongerenwerkers, leeft tegenwoordig nogal wat opvoedingsonzekerheid. Recent groeit de aandacht voor de pedagogische verantwoordelijkheid van instituties buiten het gezin, zoals de school, buurt, het jongerenwerk en het CJG. Over de - al dan niet intentionele - pedagogische functie van deze partijen, de specifieke kenmerken ervan en de onderlinge raakpunten en verschillen is nog weinig bekend. Wat we wel weten is dat er zich nogal wat *pedagogische onmacht* bij professionals voordoet, bijvoorbeeld waar het de morele opvoeding betreft, omgaan met overmatige assertiviteit en agressie, met diversiteit en gebrek aan binding van jongeren aan school en maatschappij, met conflicten en polarisatie op etnische/religieuze basis (b.v. Buijs & Van Steenis 2007; Van Eek 2008; Pels, De Gruijter & Middelkoop 2009).

De stand van zaken is, concluderend, dat bestaande voorzieningen, ook aan de ‘voorkant’ van de zorg, nog steeds onvoldoende doel treffen. Een aanbod moet, wil het aanslaan, worden toegesneden op de behoeften van de hulpvrager. Dit is een open deur. Maar in de huidige tijd houdt dit uitgangspunt een pendelverkeer tussen vraag en aanbod in, zoals Van der Laan et al. (2003) betogen. De aanspraken van de cliënt en de verantwoordelijkheid van het veld moeten dus tot afstemming komen om een *inclusief* jeugdbeleid te realiseren. Het is zeker niet zo dat er in het veld niets gebeurt. Er zijn tal van projecten (geweest) om het gat tussen vraag en aanbod te dichten. De intermediairen, die schakelen tussen gezinnen en voorzieningen (buurtmoeders, contactfunctionarissen, voorlichtsters eigen taal en cultuur) zijn daar een belangrijk voorbeeld van (b.v. De Gruijter et al. 2007). Zoals ook deze auteurs betogen bleef het echter bij de bekende ‘projectencarroussel’ en kwam het nauwelijks tot verankering.

1.2 Dichten van de kloof: aangrijpingspunten

De vraag is langs welke wegen de kloof tussen vraag en aanbod kan worden gedicht, en vooral ook hoe diversiteitsbeleid verankerd kan worden. De problematiek is complex en sterk gelaagd. Globaal is een zestal niveaus van beïnvloeding te onderscheiden, die elk om hun eigen maatregelen vragen:

- 1) het overheidsbeleid
- 2) de institutionele context
- 3) het professionele niveau
- 4) het methodische niveau
- 5) wisselwerking met nieuwe behoeften en vragen
- 6) bottom-up initiatieven.

Ad 1) Landelijke overheden zijn belangrijke spelers, omdat zij beleidsdoelen op het terrein van diversiteit kunnen bepalen, (wettelijke) richtlijnen kunnen geven, ontwikkelingen kunnen faciliteren en sanctioneren. Daarmee zijn zij van wezenlijk belang voor verankering

van diversiteitsbeleid. Zonder dergelijke verankering is het risico groot dat het diversiteitswerk in de praktijk kwetsbaar blijft en blijft steken op het niveau van tijdelijke projecten. De lagere overheden kunnen eveneens veel invloed uitoefenen. Zij zijn nauwer betrokken bij het primaire proces en kunnen bijvoorbeeld prestatieafspraken maken met instellingen. Zij dienen hen overigens ook de nodige ruimte en flexibiliteit te gunnen voor de innovatie die nodig is om nieuwe doelgroepen effectief te kunnen bereiken.

Ad 2) De institutionele context betreft de mate waarin uitvoerende instituties 'diversiteitsgevoelig' zijn, zoals bijvoorbeeld tot uitdrukking komt in hun inhoudelijk beleid, kwaliteitsbeleid, personeelsbeleid en bedrijfscultuur. Ook op instellingsniveau is uiteraard ruimte voor flexibiliteit van belang om steeds te kunnen inspelen op veranderende behoeften. De ontwikkeling van specifieke kwaliteitsnormen, naar analogie van de HKZ-normen in de zorgsector, verdient in dit kader eveneens aandacht.

Ad 3) De competenties van de uitvoerende professionals leggen een zwaar gewicht in de schaal als het gaat om een succesvol diversiteitsbeleid (b.v. Veen et al. 2007). In de context van diversiteit betekent dit dat professionals sensitiviteit moeten kunnen opbrengen ten aanzien van overeenkomsten en verschillen tussen cliënten, naar etnisch-culturele herkomst, sociaal milieu, gender en leeftijd.

Ad 4) Ook de gehanteerde methoden of interventies zijn van belang. Momenteel is er veel aandacht voor de 'evidence base' van interventies, en terecht, maar zolang de (culturele) context en toepasbaarheid bij doelgroepen buiten beschouwing blijft is bereik en doeltreffendheid ervan niet gegarandeerd. De meeste interventies hebben hun validiteit voor en werkzaamheid bij etnische groepen niet bewezen; 'rekening houden met diversiteit' behoort niet tot de standaard criteria om de effectiviteit van interventies aan af te meten (b.v. Breuk, Khatib Alaoui & Jongman 2007; Deković & Asscher 2008).

Ad 5) Aan de vraagkant kunnen taal- en culturele barrières een rol spelen, evenals onbekendheid met reguliere voorzieningen, drempelvrees of wantrouwen (b.v. De Gruijter et al. 2007; Pels & Distelbrink 2000; Pels & De Gruijter 2005). Nieuwe groepen brengen voorts nieuwe problemen, vragen en behoeften mee, en deze kunnen in de loop der tijd ook weer veranderen. Een en ander betekent dat voorzieningen flexibel genoeg moeten zijn om in interactie met (groepen) cliënten de afstand tussen vraag en aanbod te overbruggen en maatwerk te leveren. Met andere woorden: er moet verbinding tot stand komen tussen jeugd en gezin aan de ene kant en de voorzieningen aan de andere.

Ad 6) Dikwijls ontstaan 'bottom up' initiatieven om gaten in de zorg te dichten (zie De Gruijter et al. 2009). Dergelijke innovatieve initiatieven vanuit de *civil society* hebben een eigenstandige waarde. Zij kunnen daarnaast een rol spelen in de overbrugging van de afstand tussen de vraag en het reguliere aanbod. Zoals de voornoemde auteurs betogen is het van belang dat 'bottom up' initiatieven en hun mogelijke bijdrage aan het dichten van gaten in de zorg worden (h)erkend en ondersteund, dat visie-ontwikkeling plaatsvindt over de rol en plaats ervan in het preventieve jeugdbeleid en over de verbinding tussen deze (vrijwillige) initiatieven en reguliere voorzieningen. Voorzover nieuwe initiatieven (gesubsidieerd) onderdeel (beogen te) vormen van het geheel aan voorzieningen is ook werken aan hun evidence base en overdraagbaarheid van belang.

Beleidsontwikkelingen krijgen hun beslag in een goed samenspel tussen de verschillende betrokken 'lagen'. Zo kunnen overheden doelen stellen, maar spelen instellingen en gebruikers ervan een belangrijke rol bij de uitvoering daarvan. Omgekeerd kunnen gebruikers voeding geven aan instellingen en instellingen vanuit de praktijk invloed uitoefenen op de ontwikkeling van overheidsbeleid. Alleen gecombineerde acties op verschillende niveaus hebben kans van slagen. Relevante partijen zijn: ministeries (i.c. Justitie, VWS, Jeugd & Gezin en Wonen, Wijken & Integratie), inspecties, lokale overheden, opleidingen, sectororganisaties, lokale instellingen en burgers en hun eigen organisaties.

Omdat voor de Kenniswerkplaats de focus ligt op aansluiting tussen burgers/eigen organisaties en algemene instellingen, gaan wij daar wat dieper op in. Zoals reeds gezegd spreekt de overheid burgers steeds meer aan op hun eigen verantwoordelijkheid. De *civil society* is het geheel van organisaties waarin burgers met elkaar, doorgaans op vrijwillige basis, collectieve en maatschappelijke doelen nastreven: wederzijdse steun, dienstverlening en maatschappelijke inbreng. Dat de *civil society* van belang is voor de besturing van een moderne samenleving wordt in toenemende mate ingezien, ook door de overheid zelf. In de eerste plaats zorgen burgers hiermee voor zichzelf, voor elkaar en hun leefomgeving. Vaak houden vrijwilligers zich als eersten bezig met het zichtbaar maken van maatschappelijke problemen en het zoeken naar oplossingen. De aanpak vanuit overheden en door professionals komt dan soms later.

Ten tweede kan de sociale cohesie binnen groepen, wijken en buurten een impuls krijgen. Maatschappelijke organisaties creëren immers de basis daarvoor, door sociale netwerken en daarmee sociaal vertrouwen te genereren (Putnam 2000; zie ook Fennema et al. 2000). Samenbindend sociaal kapitaal (*bonding*) zorgt ervoor dat mensen zich in hun directe sociale omgeving veilig voelen door de aanwezigheid van netwerken, wederkerigheid en vertrouwen. Het is echter ook zaak dat er geen gescheiden werelden ontstaan. Daarom is overbruggend sociaal kapitaal (*bridging*) evenzeer van belang. Dit geldt zeker wanneer de afstand tot reguliere instellingen groot is. Samenwerking met zelforganisaties kan in dat geval bijdragen aan een beter bereik en succes van deze instellingen. Hoe sterker migrantenorganisaties worden erkend en aangesproken op hun brugfunctie, des te groter de kans dat zij als bindmiddel in het integratieproces fungeren, aldus Penninx en Schrover (2001). *Bonding* hoeft niet noodzakelijk samen te gaan met afwezigheid van *bridging*. Tussen beide kan overigens wel spanning bestaan (Rijkschroeff & Duyvendak 2006). Dit zien we ook terug in het veld van opvoedingsondersteuning. Zoals onze inventarisatie in de drie stadsdelen laat zien (par. 2.3) is de brug tussen migrantenorganisaties met een eigen aanbod en reguliere instellingen niet vanzelfsprekend, mede door onderling wantrouwen. Volgens Alexander (2006) zijn uitsluiting en de tegenreacties daarop inherent aan de civil sphere.

Recent onderzoek naar de 'frontlinie' van eigen aanbod aan voorzieningen voor jeugd en gezin (De Gruijter et al. 2009) concludeert dat het gemeenten momenteel ontbreekt aan visie op de verhouding zelf- en reguliere organisaties, een visie die wel nodig is gezien hun regierol in het jeugdbeleid. Hierbij wordt ook gewezen op het kader van de Wet op de Maatschappelijke Ondersteuning (Wmo). Preventie van opvoed- en opgroeioproblemen door ondersteuning van jeugdigen en ouders behoort tot de prestatievelden van de Wmo, die in het algemeen beoogt zelfredzaamheid, participatie, actief burgerschap en sociale cohesie te bevorderen; de wet gaat ook uit van een bijdrage van zelforganisaties in het versterken van de *civil society*. De Wmo staat voor een omslag in de verhouding bestuur-burgers, een verschuiving van de politieke macht naar het lokale niveau en (organisaties van) burgers en

maatschappelijke organisaties, doorgaans aangeduid met de term 'governance'. Vanuit deze bestuurskundige optiek én met het oog op 'diversiteit in het jeugdbeleid' dient gewerkt te worden aan visie-ontwikkeling ten behoeve van de gemeente als regisseur van het jeugdbeleid, gericht op verbinding tussen (het aanbod van) eigen organisaties en reguliere instellingen.

1.3 Probleem- en doelstelling Kenniswerkplaats Tienplus

Hoewel de laatste decennia lokaal vele activiteiten zijn ondernomen om het veld van zorg voor jeugd sensitiever te maken voor de percepties en behoeften van ouders en jongeren van niet-westerse afkomst, is de politieke erkenning en verankering van diversiteit als aandachtspunt in beleid en praktijk lang uitgebleven. Met het verschijnen van de nota *Diversiteit in het jeugdbeleid* in het kader van de door Steven van Eijck geleide Operatie Jong lijkt hier een kentering te zijn gekomen. De programmaminister voor Jeugd en Gezin kondigde in de beleidsnota *Alle kansen voor alle kinderen (2007)* aan met de minister voor Wonen, Werken en Integratie een actieprogramma 'Diversiteit in het jeugdbeleid' uit te zullen gaan voeren. Het programma heeft tot doel het bereik en de effectiviteit van de zorg voor allochtone jeugd te vergroten, 'immers, deze jongeren en hun ouders worden nu vaak nog te laat door de hulpverlening bereikt en vaak niet effectief geholpen'. De Kenniswerkplaats Tienplus is met gelden uit het genoemde actieprogramma (via een subsidieaanvraag bij de landelijke organisatie ZonMw) opgericht.

Probleemstelling

Amsterdam, grootste stad van Nederland met de grootste etnische diversiteit, kampt in absolute zin met de meeste problemen. De recente Diversiteitsmonitor (O+S 2007) baart zorg: met grote groepen gaat het niet goed. De kloof groeit tussen welvarende en minder welgestelde delen van de stad. In de stadsdelen Zuidoost, Slotervaart en Noord - de stadsdelen waar de activiteiten van de Kenniswerkplaats zich zeker aanvankelijk op contentreren - maken inwoners van niet-westerse afkomst al tegen de helft of meer uit van de totale populatie. Deze stadsdelen laten een cumulatie van problemen zien: armoede, schooluitval, gezondheids- en gedragsproblemen, jeugdwerkloosheid, overlast en criminaliteit. Ook jongeren van de tweede generatie doen het veel minder goed dan verwacht. Zij profiteren onvoldoende van en dragen onvoldoende bij aan de ontwikkeling van de stad. Maar de stad doet het ook nog niet goed genoeg voor de jeugd, aldus het onderzoek *Systeem in beeld (Systeem in beeld 2008)*. Er zijn veel projecten, ook intensieve en innovatieve, maar een duidelijke lijn en samenhang ontbreekt. Vooral de transitie po-vo en fase daarna is zeer kwetsbaar: het onderzoek spreekt van een 'breuk', black box' en reactief in plaats van proactief-preventief beleid. Op het beleidsterrein Opvoeden en Opgroeien vormt bovendien onvoldoende bereik en aansluiting van voorzieningen, waar onder ouder-kindcentra (OKC's) en interventies een hardnekkig probleem. Dit terwijl we weten dat (migranten)ouders juist vanaf zo'n 10 + de meeste opvoedingszorg ervaren en steunbehoeften hebben.

Een structurele inspanning ten behoeve van een effectieve en inclusieve infrastructuur rond jeugd en gezin is urgent. Mede daarom beoogt B&W een betere aansluiting tussen wetenschap, beleid en uitvoering, waartoe de Kenniswerkplaats een uitgelezen kans biedt. De keuze van de drie lokale werkplaatsen heeft daarbij als voordeel dat cumulatie van kennis kan plaatsvinden door uitwisseling van 'wat werkt en wat niet' over geografische en

etnische grenzen heen. Het wetenschappelijk rendement is - op een terrein waar kennis sterk gefragmenteerd is - een meer 'inclusieve' kennisontwikkeling en theorievorming op het terrein van jeugd.

Amsterdam heeft daarom, mede in reactie op vragen om (kennis)ondersteuning vanuit de stadsdelen, een kenniswerkplaats opgericht, met als proeftuinen Zuidoost, Slotervaart en Noord: stadsdelen waar de problemen rond jeugd en gezin groot zijn, terwijl het aanbod aan voorzieningen onvoldoende sluitend is. De stadsdelen kennen diverse vernieuwende en soms onorthodoxe initiatieven, ook van 'onderop'; de samenwerking met zelforganisaties staat er al op de agenda. De urgentie wordt gevoeld om deze aanpakken - in samenspraak met de (zelf)organisaties, jeugd en ouders - steviger te onderbouwen en meer systeem in het geheel te brengen (vgl. de aanpak sluitende zorgstructuur in Zuidoost en 'Koers Nieuw West'). Vanuit het oogpunt van bereik en toegankelijkheid ligt daarbij het accent op die schakels in de jeugdketen die gezin en jeugd met de voorzieningen verbinden.

Doelstelling

De Kenniswerkplaats wil bijdragen aan 'inclusief jeugdbeleid' voor tienplus, dat:

- 1) aansluit bij gezin, jeugd en laagdrempelige initiatieven van onderop,
- 2) van daaruit werkt aan een ontwikkelingsgerichte (pedagogische) infrastructuur,
- 3) met voor ieder toegankelijke voorzieningen van goede kwaliteit.

Het accent ligt op de overgang po-vo (10-14 jaar) wegens de urgentie van de problemen in deze fase.

Voorop staat het vergroten van bereik en toegankelijkheid van reguliere voorzieningen.

Verbinding en verankering zijn daarbij de sleutelwoorden:

- Verbinding tussen ouders/jeugd en reguliere ondersteunende voorzieningen, en tussen initiatieven vanuit de gemeenschap/eigen organisaties en reguliere voorzieningen
- Verankering door opname van ontwikkelde aanpakken in regulier beleid, bijdrage aan visieontwikkeling ten behoeve van het lokale en stedelijke bestuurlijk niveau, en professionalisering.

Om de activiteiten die in de Kenniswerkplaats worden ondernemen te situeren sluiten we aan bij de hiervoor geschetste probleemanalyse, waarin zes niveaus van beïnvloeding werden onderscheiden, die elk om hun eigen maatregelen vragen:

- 1) het overheidsbeleid
- 2) de institutionele context
- 3) het professionele niveau
- 4) het methodische niveau
- 5) wisselwerking met nieuwe behoeften en vragen
- 6) bottom-up initiatieven.

In de onderdelen van het uitvoeringsplan zijn al deze niveaus vertegenwoordigd. Zij kennen daarbij uiteenlopende accenten, maar hebben - mede gezien het belang van een goed samenspel tussen de verschillende 'lagen' - betrekking op meerdere niveaus.

Daarbij zijn ook elk van de drie programmalijnen in het ZonMw-programma 'Diversiteit in het Jeugdbeleid' vertegenwoordigd: interculturele kennis, intercultureel vakmanschap en versterking (lokale) jeugdvoorzieningen.

2. Kennis en context

In dit hoofdstuk wordt aan de hand van enkele onderzoeken, zoals die onder andere in de aanloop naar het uitvoeringsplan voor de kenniswerkplaats in Amsterdam zijn uitgevoerd, de stand van zaken betreffende kennis en lacunes m.b.t. ondersteuning van migrantengezinnen geschetst. Deze kennis vormt een belangrijke achtergrond voor de plannen van de kenniswerkplaats zoals die in hoofdstuk 3 worden geschetst.

2.1 Bestaande kennis en lacunes

In 2009 is door het Verwey-Jonker Instituut in opdracht van NWO een overzichtsstudie uitgevoerd van het beschikbare onderzoek over opvoeding en opvoedingsondersteuning bij nieuwe Nederlanders (Pels, Distelbrink & Postma, 2009). De belangrijkste bevindingen vatten wij hier kort samen.

De vraag naar en het aanbod aan ondersteuning

De ouders kennen als opvoeders relatief veel onzekerheid en problemen. Deze liggen op het vlak van de cognitieve en schoolse ontwikkeling van hun kinderen maar nog meer op het bredere pedagogische vlak: de ontwikkeling van nieuwe gezagsverhoudingen, de - meer open - communicatie met kinderen, de omgang met cultuurverschil en discriminatie/stigmatisering, de omgang met pubers, religieuze opvoeding en omgang met toenemende religieuze orthodoxie onder jongeren (bij moslimgezinnen), de stimulatie van attitudes/competenties bij meisjes en jongens met het oog op autonoom maatschappelijk functioneren, respectievelijk betrokken vaderschap.

Daarnaast komen uit de geraadpleegde onderzoeken specifieke aandachtspunten voor beleid naar voren. Allochtone ouders voeden hun kinderen veel vaker in armoede op, in een grootstedelijke omgeving (in concentratiewijken), als tienermoeder (in bepaalde groepen) en als alleenstaande moeder. Ook het gebrek aan betrokkenheid van vaders vormt een belangrijk thema. In (opvoedings)ondersteuning verdienen deze kwesties meer aandacht, evenals de opvoeding van tienerkinderen.

Jongeren, zeker uit gezinnen van de eerste generatie en met een laag opleidingsniveau, kunnen minder steun ontlenen aan hun ouders en zijn daardoor meer op hun leeftijdgenoten aangewezen, van binnen of buiten de eigen familie. Beleid gericht op extra ondersteuning en begeleiding is van belang, bijvoorbeeld door coaches, mentoren en leerkrachten. De laatste zijn voor allochtone jongeren een belangrijker bron van steun dan voor autochtone jongeren (Pels & Nijsten 2000; Pels et al. 2008).

Dergelijke steun kan betrekking hebben op de onderwijsloopbaan, maar ook op andere pedagogische domeinen, zoals de relationele ontwikkeling, de plaatsbepaling als moslim in Nederland (voor islamitische jongeren), de omgang met discriminatie en stigmatisering en het leren van vaardigheden/empowerment ten behoeve van de participatie in de samenleving. Het is wel te verwachten dat de urgentie van de genoemde aandachtspunten deels afneemt met de toename van gezinnen van de tweede generatie en van het opleidingsniveau: ouders zullen immers steeds beter zijn toegerust voor het opvoeden in Nederland en voorzieningen raken wellicht beter op de nieuwe Nederlanders ingespeeld.

Het reguliere aanbod aan opvoedingsondersteuning speelt nog onvoldoende op vragen hieromtrent in. Ook is het reguliere aanbod nogal eens op informatieoverdracht gericht of cursorisch van aard. Gevraagd naar hun behoeften aan ondersteuning leggen ouders

(autochtoon én allochtoon) echter vooral accent op informele ontmoeting met andere ouders en laagdrempelige uitwisseling (in tweerichtingsverkeer) met deskundigen. Om het geheel aan voorzieningen voor opvoedingsondersteuning te completeren zou een dergelijk laagdrempelig aanbod moeten worden gefaciliteerd, ook door het versterken van eigen initiatief.

Meer in het algemeen zou het reguliere aanbod beter aan moeten sluiten bij vragen en behoeften van ouders en jeugd. Blijvende aandacht is derhalve nodig voor (ontwikkeling van) diversiteitsgevoeliger methodieken, inzet van intermediairen uit de eigen kring, professionalisering en interculturalisering op organisatieniveau (zie b.v. Pels, Distelbrink & Tan, 2009). Ook pedagogische deskundigheidsbevordering van vrijwilligers en professionals die met jeugd en ouders werken is gewenst. De laatste jaren is sprake van de opkomst van laagdrempelige *bottom-up* initiatieven vanuit eigen kring. De continuïteit van dergelijke - vaak vrijwillige - projecten is echter niet vanzelfsprekend, laat staan de link met het professionele aanbod (De Gruijter et al. 2009). Mede gezien de innovatieve potentie van dit frontliniewerk en het bereik ervan onder subgroepen die als 'onbereikbaar' te boek staan is aandacht hiervoor van groot belang.

Vervolgonderzoek

Geconstateerd wordt dat er nog veel lacunes zijn in de kennis. Zo ontbreekt inzicht in de opvoedingssituatie in gezinnen van Hindostaans-Surinaamse, Ghanese en Antilliaanse afkomst, nieuwere migrantengroepen en etnisch gemengde gezinnen. Vaders kwamen nog niet veel aan het woord, hetgeen overigens ook voor autochtone Nederlanders geldt. Voorts is er nog weinig kwalitatief onderzoek beschikbaar dat waarden en/of gedrag van jongeren expliciet bestudeert in relatie tot de verschillende socialisatiecontexten waarin zij zich bewegen: naast het gezin de school, buurt en *peer group*. Eveneens is meer kwantificerend en longitudinaal onderzoek gewenst dat hypothesen toetst over verbanden tussen opvoeding en ontwikkeling en de rol van etnisch-culturele en sociaal-economische factoren daarbij, mede om een systematische bijdrage te kunnen leveren aan de theorievorming over opvoeding en ontwikkeling.

Een aantal thema's verdient nadere aandacht: opvoeding in armoede, in concentratiewijken en etnische menging in de buurt en de betekenis ervan voor ouders en kinderen. De toename van transnationalisme, ook via internet, en de invloed die daarvan ongetwijfeld uitgaat op de opvoeding en ontwikkeling, zien we evenmin in het bestaande onderzoek terug en zou nadere studie waard zijn.

Verder is meer aandacht nodig voor (preventie van) tienermoederschap en intergenerationele overdracht daarvan, waarbij het vooral gaat om Antillianen/Arubanen en Afro-Surinamers. In deze, maar zeker ook andere groeperingen waar eenouderschap toeneemt, zoals onder Hindostaanse Surinamers en verschillende moslimgroepen, is aandacht nodig voor de achtergronden van scheiding en alleenstaand moederschap en vooral de gevolgen ervan voor de opvoeding en ontwikkeling van kinderen (waaronder overdracht van eenouderschap). Ook in Caraïbische groepen is nog weinig bekend over de (gewenste) rol bij de opvoeding van uitwonende vaders en de invloed van de afwezigheid van vaders op kinderen. Meer onderzoek hiernaar is gewenst.

In sommige groepen lijkt sprake van externaliserende of internaliserende problematiek, zonder dat er nog veel over de achtergronden bekend is en/of over de betreffende jongeren. Dit geldt bijvoorbeeld de Somalische, Chinese en Hindostaans-Surinaamse groepering. Meer kennis is ook nodig over partnergeweld en kindermishandeling, de gevolgen voor kinderen en preventie van intergenerationele overdracht van geweld in uiteenlopende etnische groepen.

In het licht van de aandacht voor delinquentie en radicalisering onder jongeren alsook de nadruk op burgerschapsvorming, is het opvallend hoe weinig onderzoek er is verricht naar morele en religieuze opvoeding in migrantengezinnen, met inbegrip van de pedagogische kwaliteit van de lessen voor kinderen in kerken/moskeeën. Ook de impact op kinderen van anti-integratieve invloeden vanuit gezin en gemeenschap enerzijds en discriminatie en stigmatisering vanuit de samenleving anderzijds verdient nader onderzoek.

Op het punt van opvoedingsondersteuning vertoont het aanbod een aantal lacunes: ondersteuning bij de ontwikkeling van nieuwe gezagsverhoudingen, communicatie met kinderen, opvoeden als moslim in de westerse context, omgaan met discriminatie/stigmatisering, betrekken van vaders bij opvoedingsondersteuning. Op deze terreinen is methodiekontwikkeling gewenst.

Kwalitatief onderzoek, bijvoorbeeld op basis van observatie, naar de interactie tussen jeugd/gezin en voorzieningen - bijvoorbeeld Centra Jeugd & Gezin - is van belang om beter inzicht te krijgen in de haperende wisselwerking tussen de partijen, en op basis daarvan een betere aansluiting te realiseren tussen ouders/jeugd aan de ene kant (bijvoorbeeld door middel van psycho-educatie) en voorzieningen en professionals aan de andere.

Ook participatief onderzoek, waarin ouders/jeugd worden betrokken bij de ontwikkeling of verbetering van op hen gerichte voorzieningen, zou op touw moeten worden gezet. Verder verdient de rol van eigen kracht en initiatief van onderop, de mogelijkheid deze te verbinden met het reguliere aanbod en visie-ontwikkeling op de samenhang tussen beide nadere aandacht (zie De Gruijter et al. 2009).

Ten slotte is onderzoek nodig ten behoeve van professionalisering en van verbetering van de cultureel-ecologische validiteit van interventies. Aandacht dient ook besteed te worden aan de ontwikkeling en herziening van toetsingscriteria voor het beoordelen van interventies op hun diversiteitsgevoeligheid (zie Pels et al. 2009). Het gaat om processen van lange adem (feedbackloop van ontwikkelen, testen, evalueren enz.), die veel investering vergen.

Ondersteuning en faciliteren hiervan is nodig.

Opvoeding vindt niet alleen in het gezin plaats maar ook daarbuiten, zij het meer of minder intentioneel: in de kinderopvang, op school, in de buurt, het jeugd- en jongerenwerk. Maar in de bredere pedagogische infrastructuur ontbreekt een gezamenlijke visie op opvoeding en een gedeelde pedagogische verantwoordelijkheid, aldus Bakker en van Oenen (2007). Vooral jongeren in gezinnen van nieuwe Nederlanders kan dit kwetsbaar maken, omdat in hun geval de verschillende opvoedingscontexten onderling minder verbonden zijn. Voorzover onderzoek hiernaar is gedaan beperkt dit zich tot de verhouding gezin-school. Onderzoek is gewenst naar andere partijen binnen de 'bredere pedagogische infrastructuur', zowel de opvoedingsonzekerheid en -competenties bij professionals als de interacties en pedagogische afstemming tussen met name het gezin en deze partijen.

2.2 Behoeften van ouders en jeugdigen in de stadsdelen

In de stadsdelen Slotervaart, Zuidoost en Noord zijn in 2009, als voorbereiding, gesprekken gehouden met in totaal 73 ouders (van wie het overgrote merendeel moeders) en 89 jongeren (12-16 jaar). De gesprekken gingen over hun beleving van de overgang van basisschool naar voortgezet onderwijs, en hun wensen omtrent informatie, advies en steun bij vragen die zich in deze periode kunnen voordoen. In het onderzoek participeerden 16 studenten Pedagogiek, onder verantwoordelijkheid en begeleiding van lector dr. Pauline Naber. Ouders en jongeren zijn geworven met bemiddeling van de drie stadsdelen via o.a. migrantenorganisaties,

welzijnswerk, onderwijs, Ouder- en Kind Centrum, Voedselbank, eigen contacten van de hogeschool. De culturele achtergrond en leefsituatie van zowel ouders als jongeren is zeer divers. De meeste ouders zijn in het land van herkomst geboren, wonen 10 tot 20 jaar in Nederland, een deel van de moeders spreekt niet tot beperkt Nederlands, hun opleiding is doorgaans laag. Bijna alle jongeren zijn in Nederland geboren, bezoeken basisonderwijs, vmbo, havo/vwo. Het perspectief van vaders is beperkt aanwezig omdat het lastig bleek hen binnen de beperkte periode van onderzoek te bereiken. Zie voor een nadere beschrijving van de populatie en methodische verantwoording Naber, Bijvoets en van Heerebeek (2009).

De belangrijkste conclusies luiden:

Ouders en jongeren wonen, leven en spelen doorgaans met veel plezier in hun stadsdeel en wijk die ze als multicultureel, ruimtelijk opgezet en met relatief goede voorzieningen beschrijven. Tegelijkertijd hebben ouders zorg over de veiligheid van de leefomgeving (verkeer, criminaliteit, overlast) waarbinnen hun tieners opgroeien. In Slotervaart en Noord wordt de negatieve reputatie en overlast van Marokkaanse jongens genoemd, waar deze jongens overigens zelf ook last van hebben wanneer ze op straat zijn. Ouders wijzen op de noodzaak van naschoolse activiteiten - op en rondom school, in sportvoorzieningen, in de wijken, in jongerencentra - onder pedagogische begeleiding. Naschoolse activiteiten bieden structuur en toezicht aan jongens, een beschermde context voor meisjes. Na de basisschool raken meisjes steeds meer thuisgebonden en nemen ze steeds minder deel aan sport, buurtactiviteiten, jongerenwerk.

De ouders willen hun kinderen een goede toekomst geven in Nederland en proberen hun weg te vinden in de samenleving. Een deel van de ouders gaat dat goed af, doet dat op eigen kracht, zonder extra steun. Een ander deel van de ouders wordt gehinderd door beperkte beheersing van de Nederlandse taal, is onbekend met voorzieningen, heeft argwaan voor Nederlandse instanties. De behoefte aan ondersteuning bij de opvoeding van tieners is groot, Onbekendheid maar ook onzekerheid over de houding en werkwijze van professionele voorzieningen belemmert dat ouders daadwerkelijk steun en advies vragen. Steun wordt in eigen familie gezocht, bij uitzondering daarbuiten. Alleenstaande moeders in de drie stadsdelen staan voor de opgave hun kinderen alleen op te voeden en aan de buitenwereld (familie, buurt, school) te laten zien dat 't hen lukt. Ouders die advies en steun zelf hebben ervaren (van jeugdzorg, GGD, maatschappelijk werk, OKC, migrantenorganisaties) zijn daar positief over.

De jongeren leven in twee werelden: de wereld van thuis waarin regels, respect en gezag centraal staan, en de wereld daarbuiten waarin zelfstandigheid, communicatie en onderhandeling verwacht wordt. Daarmee omgaan is vanzelfsprekend, maar soms ook lastig. Bijvoorbeeld wanneer er school- en beroepskeuzes gemaakt moeten worden, er op school meer zelfstandigheid gevraagd wordt dan ze gewend zijn, ze persoonlijke vragen of problemen hebben, buitenshuis conflicten hebben. Communicatie met ouders over 'moeilijke' onderwerpen wordt bij voorkeur gemeden. Familiezaken bespreken de meeste jongeren met niemand: niet met vrienden, niet op school, alleen met zussen en broers. Enkele jongeren die steun hebben gehad (van GGZ, van jeugdzorg, Goal) zijn daar positief over.

De overgang van basisonderwijs naar voortgezet onderwijs wordt door ouders en jongeren in meerdere opzichten als 'groot' ervaren. Voor veel ouders betekent deze overgang (te) veel loslaten, dit gaat gepaard met onzekerheid hoe hun kinderen te begeleiden. Intensivering van

voorlichting over het voortgezet onderwijs en begeleiding van zowel ouders als jongeren voorafgaand en tijdens (in elk geval) de eerste twee brugklasjaren, betreft ouders meer bij de opvoeding en ontwikkeling van hun kinderen op school. Meer contact met en rond school versterkt de onderlinge communicatie tussen school, ouders en jongeren. Dit vraagt om vormen van samenwerking tussen basisscholen en voortgezet onderwijs, betrokkenheid van migrantenorganisaties, inbreng van professionele opvoedondersteuning.

Ouders - vooral moeders - hebben behoefte aan onderling contact op locaties in de buurt. Facilitering van laagdrempelig contact met andere ouders geeft ruimte aan uitwisseling en herkenning, waar het hen in eerste instantie om gaat. Dit vindt al plaats maar kan intensiever en frequenter gebeuren op vindplaatsen als school, eventueel moskee of kerk, buurthuis. Van daaruit kan aanbod worden ontwikkeld dan wel aanscherping en toeleiding plaatsvinden naar bestaand aanbod. Dit kan bestaan uit informatie en voorlichting, lessen en cursussen voor ouders. Informatie en voorlichting over schoolkeuze en begeleiding bij school, taallessen en opvoedcursussen. Deze zouden in een speciaal centrum gegeven kunnen worden, maar ook op scholen en in buurthuizen. De informatie waar dit aanbod in de buurt te vinden is, moet breed verspreid worden, bijvoorbeeld via huis aan huis kranten, maar ook via reguliere huisbezoeken, circulaire of bijeenkomsten vanuit scholen in de stadsdelen.

Jongeren zoeken niet snel informatie en steun bij vragen waarmee ze kunnen worstelen. Dat doen ze thuis, soms bij vrienden, bij een mentor of decaan wanneer het om schoolzaken gaat. Schaamte en zorg dat 'anderen' (leraren, leerlingen, vrienden) op de hoogte zullen raken van hun situatie is hiervan de belangrijkste reden. Tegelijkertijd hebben ze behoefte aan steun bij bepaalde vragen, liefst van een professional die vertrouwen wekt en anonimiteit kan garanderen. Jongerenhulpverlening zou zowel digitaal als persoonlijk meer op en rondom scholen zichtbaar kunnen zijn, waarbij advies bij praktische vragen (vinden van een baantje, omgaan met geld, folders met seksuele voorlichting) een eerste stap kan zijn voor verder contact. Vooral jongeren zelf (ouderejaars) kunnen als mentor of ambassadeur goede intermediairen zijn.

(H)erkenning van cultuur, religie en herkomst is voor migrantenjongeren - zeker in een levensfase waarin hun identiteit in zo belangrijke mate in ontwikkeling is - van groot belang. Dit speelt in mindere of meerdere mate voor alle jongeren. Wie ben ik en wil ik zijn? Hoe denken andere jongeren over religie en cultuur? Hoe ga ik om met tradities en overtuigingen die thuis belangrijk zijn maar die ik niet deel? En omgekeerd: kan ik thuiskomen met opvattingen die mijn ouders onbekend zijn? Dergelijke kwesties zijn voor een deel van de jongeren belangrijk, bespreken ze met vrienden, maar komen op school niet of in te beperkte mate ter sprake. Ook ouders kunnen vragen over de religieuze opvoeding van hun kinderen, zorgen hebben over de eigen weg die ze hierin zoeken. Naast moskee en zelforganisaties, hebben ook scholen en opvoedadviseurs een rol in de ondersteuning van jongeren en ouders.

2.3 Lokale praktijken van opvoedingsondersteuning

In het voorjaar van 2009 is door het Verwey-Jonker Instituut een verkennend onderzoek uitgevoerd in Amsterdam Noord, Slotervaart en Zuidoost naar het aanbod van opvoedingsondersteuning (Distelbrink, Essayah & Tan, 2009). Het belangrijkste doel ervan was te achterhalen in hoeverre er binnen reguliere instellingen en/of initiatieven van onderop

aanbod is om ouders met tieners te ondersteunen bij de opvoeding, en in hoeverre dit aanbod aansluit bij hun vragen en behoeften. Eén van de aandachtspunten was de samenwerking tussen reguliere instellingen en de genoemde initiatieven uit migrantenkring. Voor de inventarisatie zijn gesprekken gevoerd met vertegenwoordigers van beleid, ouder-kindcentra, hulpverlenende instellingen (waaronder Bureau Jeugdzorg), scholen (voortgezet onderwijs en een enkele school voor primair onderwijs), opbouwwerk en migrantenorganisaties of bureaus met opvoedaanbod ontstaan in eigen kring. In totaal betrof het 37 gesprekken. Aanvullend zijn interviews gehouden met een aantal vertegenwoordigers van partijen die in andere stadsdelen of stadsbreed werken aan een (brug naar een) divers aanbod van opvoedondersteuning, en met enkele partijen die op stadsniveau opvoedondersteuning vormgeven of uitvoeren (OKC-ontwikkeling, Triple P).

Uit de inventarisatie komt een divers beeld naar voren. De mate waarin er sprake is van voldoende aanbod aan laagdrempelige opvoedondersteuning verschilt tussen de stadsdelen. In Zuidoost is nog geen dekkend laagdrempelig aanbod en heeft de opvoedondersteuning recent een impuls gekregen door de aanstelling van meer opvoedadviseurs, terwijl er in Noord juist veel aanbod is, zowel bij reguliere instellingen als zelforganisaties. Slotervaart lijkt een tussenpositie in te nemen. Ook de ondersteuningsstructuur die er is voor migrantenorganisaties verschilt. Er zijn echter ook overeenkomsten. Zo zijn er in de drie stadsdelen nog weinig voorbeelden van succesvolle samenwerking tussen zelforganisaties of initiatieven van onderop enerzijds en het OKC of andere professionals die laagdrempelige opvoedsteun aanbieden (waaronder welzijnsinstellingen) anderzijds. Wel wordt door zelforganisaties soms samengewerkt met de GGD of met hulpverleners. In alle drie de stadsdelen is het aanbod voor ouders met tieners beperkt.

Migrantenorganisaties - althans een aantal - zijn natuurlijke 'eerste' gesprekspartners voor ouders met opvoedproblemen. Ze organiseren deels ook thema bijeenkomsten of opvoedondersteuning in eigen kring, en zijn daarmee in potentie een belangrijke voordeur naar het OKC. Tegelijkertijd slaan ze nog weinig een brug naar het OKC of andere reguliere laagdrempelige opvoedondersteuning. Dit is wel nodig, want de vragen en problemen die ouders hebben vragen om professionele ondersteuning, die de vrijwilligers niet altijd kunnen bieden. Bij het geringe aantal doorverwijzingen spelen verschillende factoren een rol. Eén ervan is het beperkte vertrouwen in reguliere instellingen als het OKC, bij ouders én vertegenwoordigers van zelforganisaties. Dit beperkte vertrouwen wordt gevoed door negatieve verhalen die 'rondzingen' in de gemeenschappen. Het OKC wordt direct geassocieerd met Bureau Jeugdzorg (en met de angst dat kinderen worden afgepakt van ouders). Maar ook de bureaucratie van reguliere instellingen (registreren van allerlei informatie bij intakes), de beperkte beschikbaarheid van opvoedondersteuning in de eigen taal of van opvoedondersteuning die rekening houdt met de leefwereld van ouders (migratie, culturele aspecten, religie, gezinssituatie) maken dat er een afstand bestaat tot het reguliere aanbod. Het bestaande aanbod, inclusief Triple P, dat stadsbreed wordt ingevoerd, sluit nog niet in alle opzichten even goed aan bij ouders met migrantenachtergrond.

De relatie tussen migrantenorganisaties of initiatieven van onderop en reguliere instellingen is niet zonder spanning. Migrantenorganisaties voelen zich niet altijd een gelijkwaardige gesprekspartner van reguliere instellingen of voelen zich soms onvoldoende ondersteund of erkend in hun werk. Tegelijkertijd raken vrijwilligers overbelast, mede doordat ze weinig doorverwijzen. Instellingen op hun beurt zoeken lang niet altijd actief contact met

zelforganisaties. Deels werken ze wel samen met scholen als belangrijke vindplaats voor ouders. Scholen bieden soms ook zelfstandig opvoedondersteuning aan.

Zowel voor ouders als voor migranteninitiatieven is het soms moeilijk de weg te vinden naar de juiste voorzieningen. De grote variëteit in aanbieders van opvoedondersteuning per stadsdeel (scholen, welzijnsinstellingen, GGD, maatschappelijk werk, instellingen voor jeugdhulpverlening etc) speelt daarbij mee.

3. Plan van aanpak

3.1 Overzicht

Op grond van de beschikbare literatuur, bevindingen uit het behoeftenonderzoek onder ouders en jongeren van Hogeschool INHolland en de gesprekken met lokale partijen (sleutelfiguren/organisaties van doelgroepen, praktijkorganisaties en beleidsmakers/bestuurders) is een uitvoeringsplan ontwikkeld voor de periode december 2009-december 2011. Er staan vijf grotere deelprojecten op stapel: 'Participatiemethodieken', 'Opvoedingsondersteuning aan de basis', 'Triple P-Divers', 'Verbinding en governance' en 'Professionalisering'. Daarnaast is een aantal kleinere projecten voorzien, waarbij wij ook nog enige ruimte willen openlaten voor nieuwe activiteiten die voortvloeien uit lopende projecten of antwoord bieden op nieuwe vragen bij de partners.

Met de verschillende deelprojecten beogen wij door middel van kennisactiviteiten uiteenlopende ontwikkelingen te ondersteunen ten behoeve van een 'inclusief jeugdbeleid' voor tienplus in de drie stadsdelen. Deze deelprojecten hebben betrekking op alle zes niveaus van beïnvloeding die wij in het vorige hoofdstuk onderscheidde:

- 1) het overheidsbeleid
- 2) de institutionele context
- 3) het professionele niveau
- 4) het methodische niveau
- 5) wisselwerking met nieuwe behoeften en vragen
- 6) bottom-up initiatieven.

In het onderstaande schema staan de deelprojecten genoemd. Onderaan in het schema is in cursief vermeld op welke niveaus van beïnvloeding per project het accent ligt. Het overzicht maakt verder duidelijk dat elk project gericht is op onderzoek & ontwikkeling. Het onderzoek kan ontwikkeling dienen, voeden en helpen sturen, in directe interactie tussen de kennis- beleids- en praktijkpartners. Elk project is ook gericht op verankering van aandacht voor diversiteit op een of meer van de voornoemde niveaus van beïnvloeding: van duurzame verbinding met (initiatieven vanuit) eigen organisaties en aandacht voor nieuwe/veranderende behoeften tot borging in het jeugdbeleid. Ook aan verankering op het professionele niveau besteden wij structureel aandacht, in elk van de projecten. Gezien het grote belang van professionalisering is er ook een specifiek deelproject aan gewijd.

Uitvoeringsplan in schema

Deelproject 1 Participatie- methodieken	Deelproject 2 Opvoedings- ondersteuning aan de basis	Deelproject 3 Triple P- Divers	Deelproject 4 Verbinding en governance	Deelproject 5 Professionalisering	Overige projecten
Onderzoek & ontwikkeling	Onderzoek & ontwikkeling	Onderzoek & ontwikkeling	Onderzoek & ontwikkeling	Onderzoek & Ontwikkeling	Onderzoek & ontwikkeling
Verankering/ professionalisering	Verankering/ professionalisering	Verankering/ professionalisering	Verankering/ professionalisering	Verankering/ Professionalisering	Verankering/ professionalisering
<i>Niveaus 1, 2, 3, 4, 5</i>	<i>Niveaus 3, 4, 5, 6</i>	<i>Niveaus 3, 4, 5</i>	<i>Niveaus 1, 2, 6</i>	<i>Niveau 3, 5, 6</i>	<i>Niveaus 1, 3, 4, 5, 6</i>

3.2 Vijf grote deelprojecten

Deze paragraaf bevat een samenvatting van de vijf grotere deelprojecten.

1) Participatie van ouders en jongeren op school als vindplaats

Voor het bereiken van ouders/jeugdigen van 10+ vormt de school de vindplaats bij uitstek. Dit deelproject beoogt de verbinding tot stand te brengen tussen ouders/jeugd, school en OKC, waarbij participatiemethodieken een belangrijk middel vormen: als manier om ouders bij school te betrekken en als middel om te voorzien in laagdrempelige (opvoedings)ondersteuning die aansluit op hun eigen vragen, probleemdefinities en oplossingsstrategieën. Ook in de bredere context van actief burgerschap is participatie uiteraard van belang.

Doel van de methodiekontwikkeling is vierledig:

- het inzichtelijk maken van de leefwereld van jongeren (in relatie tot gezin, school, peers, hulpverleners etc.) en het perspectief van ouders op opvoedingsproblemen, hun relatie met de kinderen, hun behoefte aan ondersteuning en ervaring met hulpverlening;
- het ontwikkelen van innovatieve manieren om de leefwereld van jongeren en het perspectief van ouders te betrekken bij de ontwikkeling, uitvoering en evaluatie van aanbod dat voor hen bedoeld is;
- het verhogen van de toegankelijkheid en de kwaliteit van het aanbod;
- verbinding van ouders en jeugd met 'vindplaats school'.

Belangrijke gedachte achter het centraal stellen van de leefwereld en het perspectief van de 'vragers' (jongeren en ouders) is dat deze tot op heden vaak onderbelicht blijven en dat dit (mede) debet is aan de gebrekkige aansluiting tussen vraag en aanbod.

In het deelproject worden de genoemde doelen langs twee voorlopige lijnen uitgewerkt. Als eerste wordt op een aantal scholen voor voortgezet onderwijs in Slotervaart een door de gemeente (DMO) geïnitieerde pilot met een interactieve ouderavond in de brugklas gevolgd en geëvalueerd. De ouderavond wordt georganiseerd in samenwerking met opvoedadviseurs. Allereerst vormt de ouderavond een belangrijk middel voor het 'vindplaatsgericht' aanbieden van opvoedondersteuning. Ten tweede is het een manier voor vo-scholen om de betrekkingen met ouders te verbeteren. En ten derde biedt de ouderavond ouders ruimte voor hun perspectief op opvoeding(sondersteuning), want er wordt uitdrukkelijk gekozen voor een interactieve opzet. Met een of enkele scholen wordt voortbouwend op de resultaten en in samenwerking met ouders verder gebouwd aan

‘vindplaatsgericht werken’ en het gebruik van participatieve methodieken daarbij. Zo zouden ouders met professionals in gesprek kunnen gaan over casussen (opvoedproblemen of voorbeelden van falende hulpverlening). Belangrijk uitgangspunt is de gelijkwaardigheid van de betrokken partijen. In Zuidoost zal een vergelijkbaar plan worden uitgewerkt met enkele basisscholen. Ouderparticipatie wordt daarbij gekoppeld aan voorlichting over (de overgang naar) het voortgezet onderwijs.

Het tweede plan behelst een participatief theaterproject met jongeren in samenwerking met één of meer scholen in Zuidoost. Jongeren geven in een theaterstuk aan welke ondersteuning ze wensen van ouders en andere opvoeders en gaan daarover ook met elkaar in gesprek. Verbeterde communicatie met ouders staat daarbij centraal. De voorstelling wordt benut om met ouders en andere (professionele) opvoeders te praten over de opvoeding en over wat jongeren nodig hebben van moeders, vaders en professionals. Daarnaast wordt het (video)materiaal dat uit het project voortkomt benut voor verdere ontwikkeling van opvoedingsondersteuning aan ouders en training aan professionals. Parallel en ondersteunend aan de experimenten wordt gezocht naar internationale voorbeelden van participatieve methoden die de opvoedingsondersteuning aan ouders met tieners kunnen versterken.

2) Opvoedingsondersteuning aan de basis

Behoeften aan opvoedingsondersteuning kunnen verschillen/veranderen al naar gelang de achtergronden en omstandigheden van (groepen) ouders en jeugdigen. Uit recente opvoedingsonderzoeken en het behoefteonderzoek van INHolland blijkt dat de behoeften aan ondersteuning van migrantenouders naar aard en aanpak kunnen verschillen van die van autochtone ouders. Sommige behoeften worden vanuit het reguliere aanbod nog weinig onderkend, bijvoorbeeld hoe om te gaan met vraagstukken rondom religie, maar ook met cultuurverschil, wantrouwen, stigmatisering en discriminatie (Gielen, 2008; Pels, Distelbrink & Postma, 2009). Het zijn vaak initiatieven ‘van onderop’ die aan dergelijke behoeften tegemoet komen en ook in de werkwijze beter weten aan te sluiten op de voor het reguliere aanbod vaak ‘onbereikbare’ opvoeders, waarbinnen ook vaders een belangrijke categorie vormen.

In dit deelproject draagt de Kenniswerkplaats bij aan de onderbouwing en opzet van opvoedingsondersteuning (‘van onderop’) voor 10+ en training van professionals in dit kader. De brug naar reguliere voorzieningen, vooral het OKC (bv ook Triple P) en ‘vindplaats’ school, vormt hierbij eveneens onderwerp van studie (zie ook deelproject 4). Dit deelproject betreft de ontwikkeling van opvoedingsondersteuning waarin specifieke thema’s als ‘opvoeden in Nederland’ en omgaan met religiositeit aan de orde komen; hiertoe worden beschikbare (theorievormende en empirische) literatuur, internationale voorbeeldpraktijken en de bevindingen op grond van in Slotervaart uitgevoerde/uit te voeren programma’s en pilots geanalyseerd. Ook vinden, in samenwerking met eigen organisaties, focusgroepgesprekken plaats met vaders en moeders, om hun vragen, behoeften, oplossingsvoorstellen en wensen wat betreft opvoedingsondersteuning in kaart te brengen.

Op grond van de bevindingen worden aanbevelingen gedaan voor een vervolgtraject, waarin een aangescherpt programma voor opvoedingsondersteuning wordt ontwikkeld, de link met het reguliere aanbod wordt uitgewerkt inclusief diversiteitstraining voor opvoedingsprofessionals. Ten slotte vindt evaluatie plaats van dit vervolgprogramma voor opvoedingsondersteuning en training.

3) *Aanpassing van evidence based programma's: Triple P-Divers*

De kwestie van effectiviteit van interventies mag zich de laatste jaren in veel aandacht verheugen; ook in Amsterdam wordt het belang daarvan onderstreept. De stand van zaken is echter dat veel interventies die als effectief te boek staan, of in ieder geval het predicaat 'in theorie effectief' hebben verkregen, niet op hun geschiktheid voor het werken met allochtone gezinnen zijn getoetst, al helemaal niet in de Nederlandse context (Deković & Asscher, 2008; Overzichtsstudie interventies migrantenjeugd NJI, te verschijnen in 2009). Aandacht is nodig voor het toesnijden van interventies op specifieke doelgroepen, en het verhogen van hun bereik. Dit geldt ook voor Triple P, een programma dat in Amsterdam stadsbreed wordt ingevoerd.

Triple P is een laagdrempelig, integraal programma met als doel (ernstige) emotionele en gedragsproblemen bij kinderen te voorkomen door het bevorderen van competent ouderschap. Uit de eerste ervaringen is duidelijk dat het programma in potentie voor alle doelgroepen geschikt is, maar nog diversiteitsgevoeliger kan worden. In verschillende stadsdelen voert de kenniswerkplaats vanaf eind 2009 een onderzoek uit, samen met de coördinerende stedelijke organisatie SO&T, naar de diversiteitsgevoeligheid van Triple P. Begonnen wordt met een screening van materialen en werkwijzen door een team van wetenschap-praktijk, aan de hand van wat bekend is over ondersteuningsbehoeften van ouders en door het Verwey-Jonker Instituut ontwikkelde diversiteitscriteria ('Meetladder Diversiteit Interventies' van Pels et al., 2009). Daarnaast vindt inventarisatie plaats van reeds beschikbare analyses (TNO, NJi) en relevante documentatie, met name over bewerkingen van Triple P voor specifieke doelgroepen in Australië en Canada. Ook wordt geput uit ervaringen van professionals, focusgesprekken met ouders met Triple P ervaring en vindt raadpleging plaats van sleutelfiguren/zelforganisaties. Een analyse van de bevindingen bespreken we in enkele meetings met ouders, sleutelfiguren/zelforganisaties, uitvoerende organisaties en SO&T, resulterend in een voorstel voor aanpassingen van het programma, zowel wat betreft inhoud, materialen, werkwijzen om bereik/toegankelijkheid te verhogen en training/bijscholing voor beroepskrachten.

4) *Verbinding en governance*

Uit de in hoofdstuk 2 beschreven onderzoeken komt het belang naar voren van laagdrempelige ondersteuning, die tegemoet komt aan de behoefte aan informele ontmoeting en lotgenotencontact, maar waarbinnen wel de link mogelijk is met professionele (opvoedings)ondersteuning. Vanuit de gemeenschappen en hun informele netwerken en eigen organisaties ontwikkelen zich dergelijke laagdrempelige initiatieven die doorgaans een groter bereik hebben onder doelgroepen die voor reguliere instellingen als moeilijk bereikbaar te boek staan. Het gaat voorbeelden van actief burgerschap, die ouders kunnen versterken in de opvoeding én het reguliere aanbod beter geschikt kunnen maken en dichter bij ouders van diverse herkomst kunnen brengen, mits ze goed worden benut. De schakeling tussen dit bottom-up initiatief en het reguliere aanbod verloopt echter vaak weinig soepel, zoals onder andere naar voren komt uit de inventarisatie in de stadsdelen die als aanloop naar dit uitvoeringsplan is uitgevoerd (zie ook De Gruijter e.a. 2009). Knelpunten zijn onder andere een gevoeld gebrek aan waardering bij grassroot initiatieven, een negatief imago van professionele opvoedondersteuning, frictie tussen de eis 'evidence based' te werken en ruimte te laten voor initiatieven voor onderop en een nog weinig uitgewerkte visie op stadsdeelniveau op de toeleidingsfunctie van zelforganisaties en de steun die ze daarbij nodig hebben. De samenwerking behoeft nadere doordenking.

Het deelproject behelst de ontwikkeling en uitvoering van een stappenplan, met *grassroot* organisaties en reguliere instellingen, om samenwerking te doordenken en realiseren. Dit gebeurt mede aan de hand van een aantal casussen in de stadsdelen. Vanuit de Kenniswerkplaats worden de processen met kennisactiviteiten ondersteund.

Begonnen wordt met bijeenkomsten waarin visies en ervaringen worden uitgewisseld over opvoeding/ontwikkeling van kinderen en opvoedingsondersteuning van ouders in de multi-etnische context, over de afbakening van taken van de partijen en overbrugging. Voorts worden in de verschillende stadsdelen plannen van actie ontwikkeld om de laagdrempeligheid van de frontlinie te verbinden met de professionaliteit van de reguliere instellingen. Ondersteund vanuit de Kenniswerkplaats, worden mogelijkheden van samenwerking verkend en getest. Kennis, opgedaan in verschillende trajecten (o.a. rond casussen) wordt tijdens het project benut in de andere stadsdelen.

Een tweede pijler van dit deelproject vormt studie van theorie en empirie op het terrein van de netwerksamenleving en *community based* werken, alsmede (inter)nationale voorbeeldpraktijken en voorbeelden van beleid dienaangaand.

Visie-ontwikkeling is een belangrijke voorwaarde voor de duurzame verbinding tussen 'frontliniewerk' van zelforganisaties en reguliere voorzieningen (zie De Gruijter et al. 2009). Visie-ontwikkeling ten behoeve van de gemeente als regisseur van het jeugdbeleid, ook vanuit bestuurskundige optiek, vormt daarom het sluitstuk van het project, inclusief implementatie/toetsing ervan: hoe kunnen de Ouder-en-KindCentra (Centra Jeugd en Gezin) de hen toebedeelde spilfunctie vervullen in een inclusieve aanpak 10+; op welke manier en onder welke voorwaarden kan hiertoe een duurzame verbinding gecreëerd worden met organisaties en initiatieven van onderop?

5) Professionalisering

De noodzaak tot herontwerp van een opleidings- en scholingsaanbod dat (toekomstige) professionals uitrust met competenties om diversiteits sensitief om te gaan met migrantenouders en jeugd is urgent. Onderzoek in de drie stadsdelen laat zien dat de behoefte aan steun en advies evident is, maar de afstand tot het professionele aanbod groter dan gewenst (Naber et al 2009). Ouders zijn onbekend met voorzieningen voor opvoedsteun in het eigen stadsdeel, hebben angst en aarzeling om er een beroep op te doen. Ook jongeren mijden liever hulpaanbod, dan dat ze dit opzoeken en accepteren. In de beleving van ouders en jongeren wordt hun specifieke opvoedingscontext niet gezien en gerespecteerd, worden hun vragen niet begrepen.

Uit recente evaluaties van trainingen voor jongerenwerkers, leerkrachten, hulpverleners en pedagogisch adviseurs in Amsterdam blijkt dat sprake is van een breed ervaren professionele verlegenheid in de omgang met jeugd en ouders in de multi-etnische context (Pels et al. 2009; Pels 2009). Pedagogische opleidingen en praktijken signaleren de noodzaak om met en van elkaar te leren, maar óók om te leren van sleutelfiguren uit de doelgroepen, paraprofessionals, ouders en jeugd zelf. Opvoeding is in de kern tweerichtingsverkeer, dit geldt voor ouders en hun kinderen, maar ook voor professionals en cliënten, professionals en zelforganisaties die dichtbij en deel van de cliëntengroep zijn. Diversiteit is speerpunt van mbo- en hbo-opleidingen zorg en welzijn en van bijscholing van professionals die met migrantenjeugd en hun ouders in de Randstad, i.c. in Amsterdam werken. Interne evaluaties en accreditaties van opleidingen laten de noodzaak tot diversiteit gevoeliger professionalisering, opleiding en scholing van personeel, studenten en alumni zien. Aan diversiteit in culturele achtergrond van de studenten ligt het in de meeste opleidingen niet. Wat ontbreekt is een helder intercultureel

competentieprofiel en een samenhangend curriculum dat studenten voorbereidt op zorg voor en begeleiding van cliënten met tradities en opvoedingspatronen die hen van huis uit onbekend zijn. Ook in HRM-beleid en nascholing is diversiteit een belangrijk speerpunt van opleidingen zorg en welzijn.

Het aanpassen van bestaande en ontwikkelen van nieuwe opleidingen en nascholing is niet voldoende, laat eerder onderzoek zien (Van Vliet 2008). Om vanuit opleiding en scholing goed in te kunnen spelen op wat ouders en jeugd nodig hebben, dient competentieontwikkeling op de werkvloer, in de praktijk plaats te vinden. Dit deelproject bundelt de resultaten van de andere vier deelprojecten van de Kenniswerkplaats en borgt deze in de opleiding en scholing van professionals. Het sluit aan op de programmatische interculturele vakmanschap, ontwikkelt en beschrijft goede voorbeelden van opleiden in en met de praktijk (professionals en paraprofessionals, ouders en jongeren), interculturele curricula (zowel in de brede opleiding als in specifieke modules) en bijscholingsaanbod. Het deelproject bestaat uit de volgende fasen en activiteiten:

Inventarisatie en analyse van het opleidings- en scholingsaanbod, allereerst van de opleidingen Pedagogiek en Social Work van hogeschool INHolland Amsterdam, later uitgebreid met andere opleidingen voor zorg en welzijn. Aan de hand van documenten, screening van de brede Bachelor en specifieke modules en interviews met praktijk- en opleidingsdeskundigen worden lacunes in competentieprofiel en curricula vastgesteld. De tweede fase focust op het zichtbaar maken van goede voorbeelden die uit de deelprojecten naar voren komen en geborgd moeten worden in de opleidingen. In deze fase start ook een gemeenschappelijk trainings- en scholingstraject voor professionals en opleiders, waarin kennis en ervaring gedeeld wordt (incl. dubbelaanstellingen). De derde fase schetst de contouren van een aangescherpte praktijk van interculturele professionalisering, opleiding en bijscholing, brengt goede voorbeelden en leermomenten uit de vier deelprojecten bijeen, evalueert de betreffende resultaten van de vier deelprojecten. Alle activiteiten vinden in nauwe samenwerking met de andere deelprojecten - dus met alle werkplaatspartners - plaats.

3.3 Overige activiteiten

1) *Diversiteitscriteria voor interventies*

Dit is een vervolg op het project Meetladder Diversiteit Interventies (Pels et al. 2009). Er zijn in dit project een aantal aandachtspunten geformuleerd voor 'diversiteitsgevoeliger' maken van interventies. Binnenkort gaat advies uit aan ministers Rouvoet/Van der Laan om een traject te starten van operationalisering, testen en implementatie van de diversiteitscriteria. Voorstel is om dit traject aan te haken bij de Preffi, een instrument voor toetsing van activiteiten op het gebied van gezondheidsbevordering; op termijn kan dan doorvoering plaatsvinden in de systematiek van de Commissies jeugd- en gedragsinterventies. Het Verwey-Jonker Instituut/VU worden bij de ontwikkeling betrokken (prof. dr. T. Pels).

2) *Methodiekbeschrijving Coach je Kind*

Coach je Kind is een programma voor opvoedingsondersteuning ontwikkeld door S-IPI, waarvan DMO en enkele stadsdelen (waaronder Slotervaart) hebben besloten tot invoering. DMO wil in Amsterdam werken aan een opvoedingsondersteuningsaanbod in de thuissituatie. Coach je Kind, een practice based interventie, lijkt er in te slagen de

doelgroep te bereiken en aan te spreken, maar het programma ontbeert nog evidence base en overdraagbaarheid. Door middel van een gedegen methodiekbeschrijving zal vanuit de Kenniswerkplaats de eerste stap hiertoe worden gezet.

3) *Opvoeden en alleenstaand moederschap, echtscheiding, vaderschap*

In het inventariserende onderzoek in de stadsdelen en onder ouders en jongeren is de toename van alleenstaand moederschap als belangrijk thema naar voren gekomen. Juist in groepen waarin van oudsher weinig sprake was van eenouderschap, zoals de Turkse en Marokkaanse gemeenschap, neemt het aantal alleenstaande moeders toe vanwege een stijgend aantal echtscheidingen. Alleenstaande moeders uit deze groepen hebben het extra zwaar in de opvoeding, mede omdat ze niet zelden in een isolement raken vanwege afkeuring in de gemeenschap en met geldzorgen te kampen hebben (zie Eldering & Borm 1996). Dit terwijl ze als alleenstaande ouder al voor extra taken en uitdagingen staan in de opvoeding, waaronder het niet kunnen delen van opvoedzorgen met een partner, combineren van controle en ondersteuning en ondersteunen van kinderen bij het omgaan met de nieuwe gezinssituatie (Distelbrink 2000). In alle drie de stadsdelen, ook in Zuidoost, waar groepen wonen die al van oudsher veel te maken hebben met alleenstaand ouderschap, vormt het ondersteunen van alleenstaande moeders een belangrijk aandachtspunt. Hiervoor zijn al enkele programma's ontwikkeld, die rekening houden met de culturele context waarbinnen deze ouders opvoeden (oa Opvoeden in je eentje, Capabel). Binnen de kenniswerkplaats willen we verkennen a) welke programma's er zijn om alleenstaande moeders te ondersteunen, b) in welke mate deze er in slagen alleenstaande moeders te bereiken in de drie stadsdelen, en c) of aanvullend aanbod, bijvoorbeeld vanuit eigen kring, voorhanden en nodig is. Hiervoor zal allereerst worden geïnventariseerd welke aanpakken er zijn (in de stadsdelen en mogelijk ook elders). Om een indruk te krijgen van bereik en toepasbaarheid wordt met uitvoerders, sleutelinformanten uit migrantengroepen en een beperkt aantal alleenstaande moeders gesproken (zowel bereikte als niet-bereikte moeders). De bevindingen worden teruggekoppeld naar de OKC's en beleid in een rondetafelgesprek. Parallel zal een literatuurstudie worden uitgevoerd naar initiatieven die er in Nederland of daarbuiten ontwikkeld zijn om uitwonende vaders te ondersteunen in hun rol als opvoeder, aangevuld met gesprekken met sleutelinformanten. Dit onderzoek zal meer verkennend van aard zijn en kan de gemeente ondersteunen bij de ontwikkeling van beleid voor deze doelgroep. Vooral in Zuidoost is hieraan behoefte. Uitwonende vaders klagen onder andere dat zij buiten de deur worden gehouden door moeders en professionals (Distelbrink 2005). Voor jongeren is aandacht voor een versterking van de vaderrol bij buiten het gezin wonende vaders van groot belang.

4) *Opvoedingsondersteuning bij huiselijk geweld*

Dit kwalitatieve onderzoek richt zich op de ondersteuning van kinderen en hun opvoeders, in autochtone en allochtone gezinnen, na huiselijk geweld. Er is nog weinig aanbod gericht op het versterken van het ouderschap en de opvoedingssituatie bij en na huiselijk geweld. Dit terwijl onderzoek steeds duidelijker aantoont dat kinderen er zeer onder kunnen lijden, niet alleen als slachtoffer maar ook als getuige. Het ontbreekt aan onderzoek naar de (ondersteunings-) behoeften van kinderen en die van ouders als opvoeders. Bovendien is er nog weinig inzicht in interventies die intergenerationele overdracht van huiselijk geweld kunnen voorkomen. Daarbij ontbreekt kennis over hoe in gezinsondersteuning rekening kan worden gehouden met diversiteit. Zeker in de grootstedelijke multi-etnische context kan

aan deze vraag niet worden voorbij gegaan. Om de genoemde redenen wordt in 2009-2010 onderzoek uitgevoerd naar de ondersteuningsbehoeften van kinderen en opvoeders bij en na huiselijk geweld en naar in dit kader geschikte interventies/programma's.

Amsterdam is onderzoekslokatie naast de andere drie grote steden. In Amsterdam gaat het vooral om Ghanese en Afro-Surinaamse gezinnen (geconcentreerd in Zuidoost). Het onderzoek wordt gefinancierd door de G4, het ministerie van Justitie en de Stichting Kinderpostzegels Nederland en uitgevoerd door het Verwey-Jonker Instituut, onder leiding van prof. dr. T. Pels.

Vanuit de Kenniswerkplaats zal worden bijgedragen aan verspreiding van de resultaten in Amsterdam, door middel van artikelen en factsheets op de site van de Kenniswerkplaats en een kennisatelier ten behoeve van betrokken stedelijke en deelgemeentelijke partijen.

5) *Ontwikkeling pedagogisch plan i.s.m. stadsdeel Slotervaart*

Het Verwey-Jonker Instituut voert in opdracht van het ministerie van VWS een onderzoeksprogramma uit rondom de Wmo. Een deelproject daarbinnen, lopend van 2008-2009, is getiteld 'Brede aanpak pedagogische infrastructuur'.

Bij de gemeenten ligt de regie van het preventieve jeugdbeleid. Een van de grote opgaven in dit verband is te bevorderen dat een nauwere pedagogische samenhang ontstaat tussen het gezin en andere instituties met een preventieve en/of opvoedende taak. In de studie wordt de aard van zo'n pedagogische samenhang nader in kaart gebracht en wordt een pedagogische visie ontwikkeld die gemeenten kan ondersteunen in het realiseren van een brede pedagogische infrastructuur. Met een dergelijke infrastructuur wordt zowel het doel gediend van kwaliteitsverbetering van de opvoedingssituatie van kinderen als van horizontalisering van governance door het bevorderen van pedagogische uitwisseling en verantwoording tussen praktijkinstellingen met zorg voor jeugd/gezin. Een centrale inhoudelijke ambitie van de Wmo is verbinding: verbinding tussen verschillende bevolkingsgroepen, prestatievelden en beleidsvelden. In het project 'pedagogische infrastructuur' zijn we op zoek naar nieuwe horizontale verbindingen met een multisectorale - Wmo prestatievelden overstijgende - insteek.

Het project beoogt pedagogische samenhang te bevorderen door - op basis van empirie en percepties van betrokkenen binnen relevante instituties - een pedagogische visie te ontwikkelen. Deze resulteert in een model dat gemeenten kan ondersteunen in het realiseren van een brede pedagogische infrastructuur.

Vragen die in de studie centraal staan zijn:

- Hoe ziet het opvoedingsveld rond het gezin eruit (wie zijn belangrijke medeopvoeders) en met welke morele en pedagogische dilemma's kampen medeopvoeders zoals scholen en jongerenwerkers, met name in de afstemming met het gezin?
- Welke visies zijn er op de eigen rol als (mede-)opvoeder binnen deze instellingen, hoe nemen professionals en vrijwilligers stelling over morele vraagstukken, hoe zijn verantwoordelijkheden afgebakend?
- Waar ontstaan gaten in de brede pedagogische opdracht die de relevante instituties in de gemeente moeten vervullen?
- Hoe wordt bij dit alles omgegaan met etnische diversiteit?

Door stadsdeelvoorzitter Marcouch is het verzoek voorgelegd de ontwikkeling van een pedagogisch plan vanuit de Kenniswerkplaats te ondersteunen. De andere stadsdelen hebben dit verzoek onderschreven. Deze deelactiviteit komt tot stand in aansluiting op

bovengenoemde werkzaamheden en deelproject 4. Projectleiding: prof. dr. T. Pels en prof. dr. H. Boutellier.

6) *Pedagogisch netwerk in Amsterdam Zuidoost: promotieonderzoek VU*

Aan de VU, Faculteit der Psychologie en Pedagogiek, is in 2009 promotieonderzoek (van S. Wartena) gestart naar de werking en versterking van het pedagogisch netwerk rond kinderen en jongeren (11-14 jaar) in Amsterdam Zuidoost, vooral degenen uit de (veelal) Afrikaanse en Afro-Caribische 'international churches'. Centraal staat de overgang van basisschool naar voortgezet onderwijs. In dit onderzoek wordt samengewerkt met reguliere organisaties, seculiere migrantenorganisaties, en religieuze organisaties. Het doel is een aanzet te geven voor samenwerking van Brede Scholen met zelforganisaties, zoals 'Brede Kerken'. Hoe verlopen samenwerkingsvormen nu, en hoe kunnen deze vanuit (godsdienst-)pedagogisch perspectief verder geoptimaliseerd worden ten bate van de identiteitsontwikkeling van de betreffende kinderen en jongeren? Het onderzoek wordt mede gefinancierd door de Vereniging VU-Windesheim, het Oranje Fonds, Steunfonds Christelijk Onderwijs en Steunfonds Rijn-Delfland.

Het promotieonderzoek biedt verdieping op de terreinen die in deelproject 2 (opvoeding en culturele/religieuze diversiteit) en deelproject 4 (verbinding en governance) worden bestreken. Vanuit de Kenniswerkplaats zal worden bijgedragen aan verspreiding van de resultaten in Amsterdam-Zuidoost, via de site van de Kenniswerkplaats, en aan de ondersteuning van vervolgcactiviteiten die uit het onderzoek voortvloeien.

7) *Culturele sensitiviteit bij Amsterdamse leerkrachten: promotieonderzoek VU*

Eveneens aan de VU loopt een promotieonderzoek (2008-2011) naar het 'interculturele vakmanschap' van aankomende leerkrachten (LIO's op de pabo) in relatie tot hun professionele identiteit. Culturele sensitiviteit wordt omschreven als het vermogen om te gaan, en de leerlingen te helpen omgaan, met morele, maatschappelijke en levensbeschouwelijke dilemma's die inherent zijn aan het opgroeien in een multi-etnische (school)omgeving. Dit vermogen komt tot uiting in een aantal pedagogische kwaliteiten van de leraar. De professionele identiteit wordt in het onderzoek gezien vanuit de levensgeschiedenis en leerbiografie van leraren in relatie tot hun eigen interpretatie daarvan. In het onderzoek participeren elf LIO's, die werkzaam zijn op Amsterdamse basisscholen die uiteenlopen naar de etnische en religieuze achtergrond van de leerlingpopulatie.

Het promotieonderzoek biedt verdieping op het terrein van professionalisering. Vanuit de Kenniswerkplaats zal worden bijgedragen aan verspreiding van de resultaten ervan, via de site van de Kenniswerkplaats. Op termijn zal worden bijgedragen aan de implementatie van de resultaten van het onderzoek, binnen het deelproject professionalisering en binnen voorgenomen trainingen van bijvoorbeeld pedagogisch adviseurs.

Website en kennisdeling

Het onderzoek binnen de Kenniswerkplaats is geen doel op zich, maar een geïntegreerd onderdeel van het proces van beleids- en praktijkontwikkeling. Daarbij hoort goede communicatie over de activiteiten en bevindingen met diverse partijen. Dit zal op verschillende wijzen gebeuren, o.a. middels bijeenkomsten, publicaties maar ook via een website: www.kenniswerkplaatstienplus.nl.

Geraadpleegde literatuur

- Adriani, P. (1993). *Overbruggen van verschillen. Hulpverlening aan jeugdigen uit allochtone groepen*. Leiden: Rijksuniversiteit Leiden.
- Alexander, J. (2006) *The civil sphere*. Oxford: Oxford University Press.
- Bakker, K. van & Oenen, S. van (2007). Vernieuwing van de pedagogische infrastructuur voor 0-12-jarigen, in: P.A.H, van Lieshout et al. (red.) *Bouwstenen voor betrokken jeugdbeleid*, pp. 183-199. Den Haag /Amsterdam: WRR/AUP.
- Breuk, R., Khatib, R., & Jongman, E. (2007). Functionele gezinstherapie: de culturele inpassing binnen een forensisch behandelcentrum. In R. Beunderman et al. (red.), *Interculturalisatie in de Jeugd-GGZ. Wat speelt er?* Assen: Van Gorcum.
- Buijs, F., & Steenis, A. van (2007). *Professionals en radicalisering. Een programma van het Centrum voor Radicalisme- en Extremisme- Studies (CRES) (interne notitie)*.
- Daal, H.J. van (2003) Naar een professionele aanpak van migrantenproblematiek, in: E. Plemper et al. (red.) (2003) *Passie voor professionaliteit*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut, 39-55.
- Dekovic, M., & Asscher, J. (2008). Interventies voor jongeren die antisociaal gedrag vertonen: kenmerken, werkzame mechanismen en moderatoren van effectiviteit. In D. Brons et al. (red.), *Kennisfundament aanpak jongeren*. Den Haag: WODC.
- Distelbrink, M., m.m.v. O. Essayah en S. Tan (2009). *Ondersteuning van opvoeders in Amsterdam Noord, Slotervaart en Zuidoost: beleid, praktijk en migrantenorganisaties. Inventarisatie voor de kenniswerkplaats Amsterdam Inclusief 10+¹*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Distelbrink, M. (2000). *Opvoeden zonder man. Opvoeding en ontwikkeling in Creools-Surinaamse een-en tweoudergezinnen in Nederland*. Assen: Koninklijke Van Gorcum (dissertatie Rotterdam).
- Distelbrink, M. (2005). Creools-Surinaamse vaders. Vaderen in en buiten het gezin. In M. Distelbrink, P. Geense, & T. Pels (red.), *Diversiteit in vaderschap. Chinese, Creools-Surinaamse en Marokkaanse vaders in Nederland* (pp. 121-211). Assen: Van Gorcum.
- Diversiteitsmonitor 2007*. Amsterdam: Dienst Onderzoek en Statistiek (O+S).
- Eldering, L., & Borm, J.A. (1996a). *Alleenstaande Marokkaanse moeders*. Utrecht: Jan van Arkel.
- Eek, S. van (2008). *Radicalisering in het klaslokaal. Hoe te herkennen en handelen?* Amsterdam: UVA/CNA.
- Fennema, M., Tillie, J., Van Heelsum, A., Berger, M., & Wolff, R. (2000). *Sociaal kapitaal en politieke participatie van minderheden*. Amsterdam: IMES.
- Gemeente Amsterdam (2008). *Systeem in beeld. De Amsterdamse jeugdketen stukje bij beetje in kaart gebracht*. Amsterdam: O+S.
- Gielen, A.-J. (2008). *Religie en cultuur in de (Marokkaanse) opvoeding. Evaluatie cursus opvoedingsondersteuning in stadsdeel Slotervaart*. Almere: A.G. Advies
- Gruijter, M. de, Mak, J., Dogan, G., & Pels, T. (2007). *Een sterke schakel. Verankering van paraprofessionele functies voor allochtone vrouwen*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Gruijter, M. de, Tan, S., Pels, T. (2009). *De Frontlinie versterken. Vernieuwende initiatieven in het voorportaal van de jeugdzorg*. Utrecht, Verwey-Jonker Instituut.

¹ 'Kenniswerkplaats Amsterdam inclusief 10+' was de voorlopige naam van de Kenniswerkplaats in 2009.

- Laan, G. van der, Plemper, E. & Flikweert, M. (2003). *Vraaggericht werken door Sociaal-Pedagogische diensten. Een vooronderzoek naar de professionele rol van maatschappelijk werkers*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Ministerie voor Jeugd en Gezin (2007) *programma voor jeugd en gezin 2007-2011: alle kansen voor alle kinderen*. Den Haag: TK, 28 juni 2007.
- Naber, P., Bijvoets, M. en Heerebeek, M. van (2009). *Ontwikkeling en opvoeding van migrantenjeugd in Amsterdam. Gesprekken met tieners en ouders in Slotervaart, Zuidoost en Noord*. Amsterdam: Hogeschool INHolland.
- Nederlands Jeugdinstituut (mei 2009). *Project 'Overzichtsstudie interventies voor migrantenjeugd'. Een eerste verslag*. Utrecht: Nji.
- Nijsten, C., Geense, P., Pels, T., & Vollebergh, W. (2002). *Allochtone ouders en justitie. Vragen en behoeften van Antilliaanse, Marokkaanse, Surinaamse en Turkse ouders van jeugdigen die in aanraking komen met politie en justitie*. Den Haag: WODC.
- Pels, T. (2005). Marokkaanse vaders. Van patriarchen naar betrokken paternalisten. In M. Distelbrink, P. Geense, & T. Pels (red.). *Diversiteit in vaderschap. Chinese, Creools-Surinaamse en Marokkaanse vaders in Nederland*, pp. 215-301. Assen: Van Gorcum.
- Pels, T., Distelbrink, M. & L. Postma (2009). *Opvoeding in de migratiecontext. Review van onderzoek naar de opvoeding in gezinnen van niet-westerse afkomst in opdracht van NWO*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Pels, T. (2009) *Evaluatie training religie pedagogische professionals Slotervaart*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Pels, T., Distelbrink, M. & Tan, S. (2009). *Meetladder Diversiteit Interventies. Naar verhoging van bereik en effectiviteit van interventies voor verschillende (etnische) doelgroepen*. Utrecht: Verwey-Jonker instituut.
- Pels, T. & Distelbrink, M. (2000) *Opvoedingsondersteuning: vraag en aanbod*. In: Pels, T. (ed.). *Opvoeding en integratie. Een vergelijkende studie van recente onderzoeken naar gezinsopvoeding en pedagogische afstemming tussen gezin en school*, pp. 172-204. Assen: Van Gorcum.
- Pels, T., & Gruijter, M. de (red.) (2005). *Vluchtelingengezinnen en Integratie. Opvoeding en ondersteuning in Iraanse, Irakese, Somalische en Afghaanse gezinnen in Nederland*. Assen: Van Gorcum.
- Pels, T., Gruijter, M. de & Lahri, F. (2008) *Jongeren en hun islam. Jongeren over hun ondersteuning als moslim in Nederland*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut/FORUM.
- Pels, T., Gruijter, M. de & Middelkoop, M. (2009). *Evaluatie trainingen jeugdhulpverleners/jongerenwerkers/leerkrachten in het herkennen van en omgaan met radicalisering (3 publikaties)*. Utrecht: FORUM/Verwey-Jonker Instituut.
- Pels, T., & Nijsten, C. (2000). Jongeren over hun opvoeding. In T. Pels (red.), *Opvoeding en integratie. Een vergelijkende studie van recente onderzoeken naar gezinsopvoeding en pedagogische afstemming tussen gezin en school* (pp. 88-114). Assen: Van Gorcum.
- Penninx, R., & Schrover, M. (2001). *Bastion of bindmiddel? De organisatie van migranten in een lange termijn perspectief*. Den Haag: NWO/NMPS.
- Putnam, R.D. (2000). *Bowling alone. The collapse and revival of American community*. New York: Simon and Schuster.
- Rijkschroeff, R., Duyvendak, W., & Pels, T. (2003). *Onderzoek Integratiebeleid. Bronnenonderzoek rapport Verwey-Jonker Instituut*. Tweede Kamer, 2003-2004, 28689, nr. 11.
- Rijkschroeff, R., & Duyvendak, J.W. (2006). De omstreden betekenis van zelforganisaties. In: J.W. Duyvendak (red.) *De staat en de straat. Beleid, wetenschap en de multiculturele samenleving*. Amsterdam: Boom Onderwijs.

Veen, A., Vergeer, M., Oenen, S. van, Gludé, M & Breetvelt, I. (2007). *ZonMw Programmeringsstudie Jeugd, Deelstudie 1: Effecten van interventies in pedagogische basisvoorzieningen*, Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut.

Vliet, Van, K. (2008), *Moderne eisen aan competente professionals. De wisselwerking tussen competentieontwikkeling en de ontwikkeling van lokale kennis*. In: Waal, V. de (red.) (2008), *Samenspel in de buurt. Burgers, sociale professionals en beleidsmakers aanzet*. Amsterdam: Uitgeverij SWP, pp. 85-98.